

THE HISTORY OF INCLUSIVE EDUCATION POLICY IN THE COUNTRIES OF THE WORLD AND ITS DEVELOPMENT

Ozoda F. Tavobova

Master's student

Pedagogical Institute of Termez State University

Termez, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: inclusive education, mental retardation, adaptation, socialization, “pull-out” service, specialized.

Received: 02.05.22

Accepted: 04.05.22

Published: 06.05.22

Abstract: Children with physical and mental disabilities are the most pressing and waiting for solutions to the problems of the inclusive education sector, which is established with the aim of taking their place in society and helping them to find their positions among the society. The article covers the issues of inclusion education in the world, its development today. The article serves as a source for the growth of the sector that is developing in our country.

INKLYUZIV TA'LIM SIYOSATINING DUNYO MAMLAKATLARIDA VUJUDGA KELISHI VA RIVOJLANIB BORISH TARIXI

Ozoda F. Tavobova

Magistratura talaba

Termiz davlat universitetining Pedagogika instituti

Termiz, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, aqli zaif, moslashtirish, ijtimoiylashtirish, “pull-out” xizmati, ixtisoslashtirilgan.

Annotatsiya: Jismonan va aqlan nuqsoni bo'lgan bolalar jamiyatda o'z o'rinlarini egallashlari va ularga jamiyat orasida o'z mavqelarini topishga ko'maklashish maqsadida vujudga kelgan inklyuziv ta'lim sohasi eng dolzarb va yechimini kutayotgan muammolari mavjud soha hisoblanadi. Maqolada inklyuziv ta'limning dunyo miqiyosida vujudga kelishi, bugungi kunda rivojlanishi masalalari yoritilgan. maqola mamlakatimizda rivojlanib borayotgan sohaning o'sishi uchun manba bo'lib xizmat qiladi.

ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ПОЛИТИКИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СТРАНАХ МИРА

Озода Ф. Тавобова

Магистрант

Педагогический институт Термезского государственного университета

Термез, Узбекистан

О СТАТЬЕ

<p>Ключевые слова: инклюзивное образование, умственно отсталые, социализация, адаптация, услуга, специализация.</p>	<p>Аннотация: Сфера инклюзивного образования, возникшая с целью занять место в обществе детей с физическими и умственными недостатками и помочь им найти свое место в обществе, является одной из наиболее актуальных и ожидающих решения проблем. В статье освещаются вопросы возникновения, развития инклюзивного образования в мировом масштабе. статья послужит ресурсом для роста развивающейся отрасли в нашей стране.</p>
--	---

KIRISH

Jamiyat hayotida ta`lim siyosati har qaysi zamonda va makonda o`z o`rniga ega bo`lgan. Dunyo yaralibdiki unda ta`lim va tarbiya olish yuksalish va o`rganish jarayoni uzluksiz davom etib keladi. Shu bilan birga jamiyat hayotida har bir inson o`z mavqeyiga va hech kim inkor qila olmaydigan haq-huquqlariga ega. Insonni sog`ligi jismoniy yoki ruhiy kamchiliklari uni hech qanday huquq va burchlaridan foydalanishga qarshi to`siq bo`la olmasligini ham har qaysi jamiyat tushuna oladi. Shularni inobatga olgan holda dunyo miqyosida inklyuziv ta`lim siyosati vujudga keldi va har qaysi mamlakatda rivojlanish darajasiga yeta olgan ta`limning bir bo`g`iniga aylanib ulgurdi.

ASOSIY QISM

Inklyuziv ta`limning paydo bo`lishi va rivojlanib borishi turli mamlakatlarda turlicha kechgan. Lekin uning dastlabki kurtaklari qadim zamonlarda ham mavjud bo`lgan.

Sharqning mashhur Allomalari Ibn sino, Imom Buxoriy, Abu Nasr Farobiy, Alisher Navoiylarning tarbiyaning maqsadlari har bir bola shaxsining rivojlanishiga ta`limning qarashlari inklyuziv ta`lim rivojlanishining metodologik bazasi hisoblanadi.

Birinchi inklyuziv ta`lim muassasalari 1980-1990 davrida Rossiyada paydo bo'ldi. 1991da Moskvada terapevtik pedagogika markazi va ota-ona jamoat tashkiloti tashabbusi bilan "Ark" inklyuziv ta'limining birinchi maktabi ochildi. 1992 yilning kuzida "nogironligi bo'lgan shaxslarni integratsiyalashtirish" loyihasi yaratildi, buning natijasida mamlakatning o'n bir hududida nogironligi bo'lgan bolalarni integratsiyalashgan holda o'qitish bo'yicha tajriba maydonchalari tashkil etildi. Ta'lim va fan vazirligi hay'ati 1996 yilda ovoz bilan bolalar bilan ishlash uchun o'qituvchilar tayyorlash uchun pedagogika oliy o'quv yurtlari o'quv rejalari "maxsus asoslari (tuzatish)

pedagogika" va "sog'liqni saqlash nogiron bolalar psixologiya xususiyatlari" kurslar joriy qilindi. 2001-yil 31-yanvar kuni xalqaro ta'lim ilmiy-amaliy konferensiyasida OO'MTV bilan integratsiyalangan shaxslarni tashkil etish konsepsiyasi qabul qilindi.

Juda uzoq vaqt davomida maxsus yordamga muhtoj bolalarni umumta'lim muassasalariga nisbatan maxsus segregatsion ta'lim muassasalarida ta'lim tarbiya berish samarali deb hisoblanib kelindi. 1970-1980 yillarga kelib jahon miqyosida insonparvarlik va kamsitishlarga yo'l qo'ymaslik g'oyasining ilgari surilishi maxsus ehtiyojli bolalarga e'tiborning yanada yaxshilanishiga olib keldi.

AQSH da 1875 yildan 1914 yilgacha majburiy maktab ta'limi joriy qilingan edi. Shunga muvofiq ravishda aqli zaif hisoblangan va tarbiyasi og'ir, kar, jismoniy nogironlar uchun maxsus sinflar tashkil qilingan edi. Bu vaqtda Milliy ta'lim assotsiatsiyasi maxsus ta'lim departamentini tashkil qildi. Aqliy qobiliyatni tekshirishga mo'ljallangan testlar, psixologik nazariyalar rivojlandi, ishchi kuchi ko'paya boshladi. Bu omillar maktab tizimiga ta'sir qila boshladi, ya'no o'quvchilar orasida individual farqlarni aniqlash va ularni o'lchash tamoyillari tuzildi.

60-70 yillarda nogiron o'quvchilarning omadsizligida maktabni aybdor hisoblab, maktablarga qarshi norozi ovozlari kuchaydi. JEYN MERSEY 1971 yil tadqiqotlarida ta'kidlashicha, har bir ijtimoiy tizim insonga yangi tushunchalarni beradi, shuning uchun nogironlik ijtimoiy kelishuvlarning mahsuli hisoblanadi.

1962 yilda Reyxolds va I. Denoning takliflari asosida "servislar kaskadi" degan tushuncha joriy qilindi. Bu shunday modelki bu model asosida kasalxonada yoki uy sharoitida maxsus maktab yoki maxsus sinflarda bilim olayotgan nogiron o'quvchilarning, shuningdek umumta'lim maktablaridagi o'quvchilarning xohish-istaklarini inobatga olgan holda turli qo'shimcha xizmatlar ko'rsatish ko'zda tutiladi.

1977 yildagi "hamma nogiron bolalar uchun talim tizimi" haqidagi qonunga qo'shimcha xizmatlar turi ko'rsatilgan bo'lib, bu xizmatlar o'quvchilarni mahsus talimni olishlariga yordam beradi. Bunday xizmatlarga quyidagilar kiritilgan: transport, logoped, autologiya, psixologiya, fizioterapiya, tibbiy xizmat, maktab shifokori yoki hamshirasi, ijtimoiy xodim, psixologlarni maslahat berishi.

1990-yillarda AQSHda barcha nogiron bolalar uchun talim haqidagi qonun ishlab chiqildi. Unung tamoillari bilan individuallashtirilgan talim, shu bilan birga nogiron bolalar talimi haqidagi qonun ham ishlab chiqildi.

Shu tariqa inkyuziya – bu talim olishning tashkil qilishning shunday asosiki bunda hamma o'quvchilar o'z tengdoshlari bilan birgalikda o'zlarining yashash joylariga taluqli bo'lgan maktablarda talim oladilar. Inkyuziya tushunchasi zamonaviy talim siyosatiga Madlen Well honimning talim siyosatidagi ishlari asosida kiritilgan. Madlenning takidlashicha pedagoglar ko'pchilik nogiron bolalar uchun "pull-out" xizmati samarasiz ekanligini takidlamogda. "pull aut"

xizmati shunday xizmatki sinfda dars olib o'quvchilarni darsdan chiqib ketishlarini talab etadi. Gap shundaki ko'pchilik mahsus sinflarga turli guruhlardagi bolalar: pedagogic qarovsiz bo'lgan, nogiron, aqli zaif, hulqida kamchiligi bo'lgan, diqqati tarqoq, va gipper aktif bolalar yuborilar edi. Bundan tashqari tadqiqotchilar mahsus muassasalarga kelgan bolalar hech qachon ommaviy maktablarga qaytib kelmasligidan tashvishlanar edilar.

Avstriyada 1945-yildan boshlab nogiron bolalarni differensial o'qitish tizimi tashkil etilgan bo'lib, bu talim tizimida barcha turdagi nuqsonli bolalar o'qitila boshlandi. Ammo 1980-yilga kelib mahsus ehtiyojli bolalarni ota onalari demokratiya huquqlari uchun kurashib, farzandlarini umumtalim muassasalarida o'qitilishini talab qilib chiqdilar. Folker ruttaning malumotlariga qaraganda, ayni paytda ixtisoslashtirilgan talim sohasida ishlovchi pedagoglar maxsus ehtiyojli bolalarga segregatsiya yani mahsus talim berishni afzalliklaruini shubha ostiga qo'ya boshladilar. 1983-yilda avstriya talim vazirligi inkyuzif talim tizimining modelini tuzish yuzasidan tajriba loyihasi to'g'risida qaror qabul qildi.

Bu talim modeli 4 ta turga ajratildi:

1. Inkyuzif sinflar- umum talim maktablariga bittadan to'rttagacha mahsus ehtiyojli o'quvchilar qabul qilinadi. Bitta mahsus ehtiyojli o'quvchi ikkiita sog'lom boladek hisoblanib, sinfdagi bolalarning umumiy soni qisqartiriladi. Sinfda ikkita oqituvchi ishlab ularan biri mahsus tayorgarlikga ega bo'lib bolalar bilan haftasiga to'rt soatdan olti soatgacha korreksion mashg'ulotlar olib boradi. Mahsus ehtiyojli bolalar individual dasturlar asosida o'qitiladi.

2. Hamkorlik qiluvchi sinflar- ixtisoslashtirilgan va umum talim maktablarning sinf oqituvchilari tomonidan belgilangan hamkorlikni amalga oshiradilar.

3. Kichik komplektli mahsus sinflar – umumtalim maktablarning sinflarida 6-11 ta mahsus ehtiyojli o'quvchi jamlanadi hamda mahsus o'quv reja va dasturlar asosida o'qitiladi.

4. Yordamchi o'qituvchilar- oddiy sinfga 4 ta va undan ko'p mahsus ehtiyojli o'quvchilar jamlanadi hamda mahsus tashhis qilish va korreksion metodikalarni qo'llay oladigan o'qituvchi lavozimi joriy etiladi.

1991-yilda pedagogic tajriba-sinov va maktablarni rivojlantirish markazlari tomonidan inkyuzif sinf modeli eng samarali deb topildi. 1993- yilda esa Avstriya hukumati mahsus ehtiyojli bolalar ota onalarining mahsus yoki umumiy talimni tanlash huquqini tasdiqlovchi qonunni qabul qildi.

Bir qator chet mamlakatlarning tajribasini o'rganish jarayonida bizga shu narsa ma'lum bo'ladiki taxminan 1970 yillardan boshlab nogironlarning ta'lim imkoniyatlarini o'rganish jarayonlarini kengaytirish maqsadida normative aktlar paketi ishlab chiqildi va joriy qilinmoqda. Shunday qonunlarni va shunga o'xshash hujjatlarni hayotga tadbiq etish, sog'lom bolalar bilan nogiron bolalarni huquq jihatidan barobar ko'rishning kompleks chora tadbirlarida ifodalanmoqda. Bu imtiyozlar tartibi sog'lom bolalar bilan nogiron boalarning jamiyatda bir xil

imkoniyatlarga ega bo'lishlariga yordam beradi. Ta'limiy tafovutlarni yoqotishdagi barcha ishlarning kamchilikni tashkil qiladigan nogironlar guruhlarini imtiyozlarini oshirib, sog'lom rivojlanishidagi ko'pchilikni tashkil qilgan guruhlar imtiyozlarini kamaytirish chora tadbirlari ko'rilmoqda. Siyosatchilar, sotsiologlar va ijtimoiy tashkilotlar ijtimoiy jihatdan yordamga muhtoj guruhlariga o'rtava oliy o'quv yurtlarida sifatli ta'lim olishlariga keng imkoniyatlar ochib berishga oid masalarni ha etmoqdalar. Ana shunga muvofiq oliy ta'lim ta'labalari tarkibiga siyosiy va iqtisodiy tomondan ta'sir etish tizimini shakllantirish ijtimoiy yordamga muhtoj qatlamlardan chiqayotgano'quvchilarni oliy ta'lim maskanlariga kirishlariga tayyorgarlik chora tadbirlarini ko'rish, nogiron bolalar, kam taminlangan va qishloq aholisi vakillari bolalariga ta'lim jarayonida yuqori darajali qulay sharoitlarni yaratish masalalari ko'rib chiqildi.

AQSH va Yevropa ta'limi siyosati tarixi davomida o'zlarining bir qancha rivojlanish yo'nalishlarini ishlab chiqdilar:

1. Maktab desegratsiyasi
2. ta'limga kirish imkoniyatlarini kengaytirish
3. meynstriling
4. integratsiya
5. Inklyuziya

Meynstriling – bu shunday strategiyaki bunda nogiron bolalar o'z tengdoshlari bilan bayramlarda turli xil darsdan tashqari vaqtlarda muloqot qiladilar, ayrim bolalar Respublika ijtimoiy moslashuv markazi va xalqaro bolalar fondiomaviy maktablarning sinflariga ham kiritilib, ular ta'lim olish maqsadida emas, balki o'z tengdoshlari bilan ijtimoiy munosabatlarga kirishish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida kiritiladi.

Integratsiya- bu ruhiy va jismoniy nuqsonga ega bo'lgan bolalar ehtiyojlariga ko'ra ta'lim jarayonini amalga oshirish. Ular nogiron bolalar uchun moslashtirilmagan maktablarga boradilar. Lekin maktabga boorish majburiy emas, bu ularning xohish istaklaridan kelib chiqadi.

Inklyuziv ta'lim- bu yangi atama ya'ni maktablarda tubdan islohotlar o'tkazish va o'quvchilarning ehtiyojlarini qondiradigan o'quv binolarini qayta rejalashtirish.

O'zbekiston Respublikasida nogiron bolalar bilan bog'liq tahlil va dastlabki baholash ishlari 1966 yilda boshlangan.

XULOSA

1996 yilning noyabr oyida YuNESKO ishlari bo'yicha O'zbekiston Milliy komissiyasi tashabbusi asosida Toshkentda «Maxsus ta'lim sohasida inklyuziv usullar» movzusida milliy o'quv dastur muvaffaqiyatli amalga oshirilgan. 1998 yilning oktyabr oyida Buxoro shahrida ushbu mavzu bo'yicha mintaqaviy anjuman tashkil etilgan edi. Mazkur anjuman YuNESKO, YuNISEF (BMTning bolalar jamg'armasi), Butunjahon sog'liqni saqlash tashkiloti va Xalqaro mehnat tashkiloti bilan

hamkorlikda amalga oshirilgan. Ushbu tadbirlar natijasida 2001 yilda O'zbekiston Xalq ta'limi vazirligi qoshida Inklyuziv ta'lim bo'yicha manba markazi tashkil etildi. Hozirgi kunga qadar ushbu markaz tomonidan bir necha o'quv seminarlari o'tkazildi va qator dasturlar amalga oshirib kelinmoqda. 2004 yilning iyun oyida «Sen yolg'iz emassan» respublika jamoatchilik bolalar jamg'armasi tashabbusi asosida Toshkent shahrida «Yetim bolalarning ijtimoiy muhofozasi» mavzusida ilk bor xalqaro anjuman tashkil etildi. Ushbu anjuman doirasida nogiron bolalar uchun talim dasturlari ham muhokama etildi. 2005 yilning may oyida Toshkent shahrida Respublika bolalar ijtimoiy moslashuvi markazi va «Sen yolg'iz emassan» respublika jamoatchilik bolalar jamg'armasi tomonidan «Ijtimoiy nochor bo'lgan bolalarga ko'mak berishning samarali shakl va usullari» nomli xalqaro forum o'tkazilgan edi. Ushbu forum tavsiyanomalari asosida YuNESKO ishlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy komissiyasi O'zbekiston Xalq ta'limi vazirligi bilan hamkorlikda YuNESKO tashkiloti rahnamoligida Osiyo va Tinch okeani mintaqasidagi madaniy markaziga (Tokio, Yaponiya) maxsus loyiqa taqdim etilgan edi. Ushbu YuNESKO markazi tomonidan «O'zbekistonda inklyuziv ta'limni joriy etish bo'yicha bog'cha va o'rta maktablarda tajribaviy guruhlar ochish» nomli loyiha qo'llab-quvvatlandi va yaqin kunlarda amalga oshirilishi rejalashtirilmoqda. Loyihaning asosiy maqsadi nogiron bolalarda turfa xil malakalarni oshirish va ularning qobiliyatlarini barqaror rivojlantirish uchun sharoit yaratishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. П.Ф.Н. Профессор. Шомахмудова Р. Ш. ИНКЛЮЗИВ ТАЪЛИМ (Халқаро ва Ўзбекистондаги тажрибалар)
2. Д.С.ҚАХАРОВА ИНКЛЮЗИВ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИ (Монография)
3. Х.Н.Музaffarova, D.Tangirova ИНКЛЮЗИВ ТАЪЛИМ (О`quv-metodik qo`llanma)
4. Жамоатчилик Асосидаги Реабилитация (ЖАР) бўйича йўриқнома